

Asia Tekijän nimen suoja

Hakija A

Annettu 10.2.2009

Tiivistelmä *Tekijän nimeä suojattiin TekijäL 51 §:n nojalla.*

LAUSUNTOPYYNTÖ

A on hakenut tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa tekijänoikeuslain 51 §:n soveltamisesta.

Selostus asiasta

A on kirjoittanut seuraavat julkaistut teokset:

- Hirvittävä ihmi, WSOY 2002. Kirja sisältää humoristisia juttuja lapsiperheen arjesta, lasten itse keksimiä lauluja, sanaleikkejä ja sanamuunnoksia ym. Osa materiaalista on aiemmin julkaistu A:n nimellä Helsingin Sanomien Nyt -liitteessä, ensimmäiset vuonna 2000.
- Pakko tietää I, Otava 2002. Kirja perustuu Suomen Kuvalehden samannimiseen tietokilpailukysymyspalstaan, jonka A on kehittänyt ja jota hän toimittaa (vuodesta 2001 alkaen). A omistaa kysymysten ja kirjojen tekijänoikeudet. Kysymysten aihepiiri, sisältö ja käsittelytapa on anekdoottimainen ja usein humoristinen.
- Pakko tietää II ja III, Pressmen Finland 2005 ja 2007. Kirjat ovat jatko-osia Otavan kustantamalle I-osalle.

Tekijänoikeusneuvostolle on toimitettu näytteet kirjoista Hirvittävä ihmi ja Pakko tietää III.

Gummerus Kustannus Oy on alkuvuodesta 2008 julkaissut sanamuunnoksia käsittelevän kirjan Pehmeä jänis. Kirja on julkaistu nimillä B ja Katja Pakkanen, jotka ovat nimimerkkejä.

Suomen Kansallisbibliografian teostietokanta Fennicassa tekijähaulla "A" on 5.5.2008 asti hakutulokseksi tullut sekä A:n yllä mainittuja teoksia että Gummeruksen mainittu teos. Kyseessä ovat eri tekijät, mutta tämä ei tule bibliografiasta ilmi. Gummerus on A:n pyynnöstä ilmoittanut asiasta

kansallisbibliografiaan, ja Fennica-tietokannan osalta asia on korjattu 6.5.2008.

Akateemisen Kirjakaupan, Suomalaisen Kirjakaupan sekä muiden verkkokirjakauppojen teoshakemistossa haulla "A" saa edelleen lausuntopyyntöä laadittaessa hakutulokseksi em. teokset.

A on ajallisesti ensimmäisenä saanut teoksensa julki omalla nimellään. A on liittänyt lausuntopyyntönsä otteet teoksistaan.

Se, että toinen henkilö on julkaissut kirjan samalla nimellä kuin A, aiheuttaa konkreettista sekaantumisvaaraa. A:lta on useaan otteeseen tiedusteltu, onko hän toinen Pehmeä jänis -teoksen tekijöistä. Gummeruksen kertoman mukaan myös heiltä on tiedusteltu, onko kirjan tekijä A.

Edellä mainituin perustein A katsoo, että Pehmeä jänis -kirjan tekijät ovat käyttäneet hänen nimeään nimimerkkinä tekijänoikeuslain 51 §:n vastaisesti siten, että Pehmeä jänis -teoksen toinen tekijä on voitu helposti sekoittaa häneen.

Tekijänoikeusneuvostolle esitetyt kysymykset

Hakija on pyytänyt tekijänoikeusneuvoston vastausta seuraaviin kysymyksiin:

1. Onko kysymyksessä tekijänoikeuslain 51 §:n rikkominen?
2. Jos tekijänoikeuslain 51 §:ä on rikottu, onko hakijalla oikeus tekijänoikeuslain 57 § 1 momentin mukaiseen hyvitykseen ja mitä seikkoja tulee ottaa huomioon hyvityksen suuruutta arvioitaessa?
3. Onko hakijalla tekijänoikeuslakiin perustuva oikeus vaatia, ettei Pehmeä jänis -teosta enää saateta yleisön saataville? Jollei oikeutta ole, miten ajallisesti jäljempi kirja tulisi merkitä, ettei se olisi sekoitettavissa hakijan tuotantoon?

Vastine

Gummerus Kustannus Oy toteaa vastineessaan, että Pehmeä jänis on Gummeruksen kotimaisesta kaunokirjallisuudesta vastaavan kustannuspäällikön ideoima kirja, joka käsittelee sananmuunnoksia. Sen materiaali on koottu toimitusharjoittelijan avustuksella. Kirjalla ei siis ole lainkaan kustantamon ulkopuolista tekijää.

Sananmuunnoksissa kahden sanaryhmän (tai joskus vain kahden sanan) sanojen ensimmäiset kirjaimet yleensä kummankin sanan ensimmäiseen vokaaliin saakka vaihtavat keskenään paikkaa. Useat tunnetut

sananmuunnokset ovat sellaisia, jotka muuntavat jonkun soveliaan ilmaisun riettaaksi tai muuten alatyyliseksi ilmaisuksi. Sananmuunnoksia voidaan käyttää myös vihjailevaan tai piilottelevaan ilmaisuun. Pehmeä jänis on suunnattu aikuisille sananmuunnosten harrastajille ja sen sisältö painottuu juuri alatyylisiin ilmaisiin.

Yksi keskeisimpiä tavoitteita sananmuunnosjulkaisussa on, että teksti on syntynyt mahdollisimman kattavasti sanoja muuntelemalla. Tästä perinteestä johtuen kirjan kohderyhmälle on selvää, että myös tekijänimet ovat sananmuunnoksista kehitettyjä nimimerkkejä eivätkä oikeita tekijänimiä. Pehmeä jänis -kirjassa tämä tulee selkeästi esiin myös takakannesta, jossa nimi on muodossa Jähmeä penis ja tekijöiksi on ilmoitettu X ja Patja Kakkanen. Kustantajan esittelyteksti jälleenmyyjien tietojärjestelmiä varten kertoo tekijöistä sananmuunnosta käyttäen seuraavaa: *B:llä on takanaan hillittömän kundan hurja nuoruus, nykyisen hän on stoalaisessa gondiksessa. Katja Pakkanen on virkeä suttura, joka työskentelee sossun tutkijana.* Näiden kuvausten on Gummeruksen näkemyksen mukaan mahdotonta kuvitella kertovan oikeista tekijänimistä.

Vastaavaa aikuisille suunnattua sananmuunnoskirjallisuutta ovat esim. teokset: Rudolf Ankku - Pertti Joffán: Paljas Uneksija, julkaisija Nasta muumio oy, 1998 ja Erno Poskimo: Vihtiniemen letut, julkaisija Quu Oy, 2005.

Gummerus Kustannus Oy:n mukaan TekijäL 51 §:n tarkoituksena on estää vilpillinen kilpailu ja tuotteen epälojaali jäljittely eli se, että kaupallisesti menestyneen teoksen vanavedessä julkaistaisiin toinen teos, joka hyötyisi ansiottomasti sen maineesta. A:n nimen käyttäminen on kuitenkin ollut tahaton yhteensattuma. Pehmeä jänis -opuksen tekijänimet on valittu sattumanvaraisesti, ja ne olisivat voineet olla mitkä tahansa niistä lukuisista suomalaisista nimistä, jotka taipuvat sananmuunnoksiksi: teoksen lopussa on osuus "Tabula gratulatoria", jossa mainitaan n. 140 sananmuunnoksiksi taipuvaa nimeä. A on yksi tunnetuimmista nimisananmuunnoksista. Jokainen joka tutustuu kirjan tietoihin, tunnistaa kirjan luonteen mukaisesti tekijänimet fiktiivisiksi.

A:n nimi tai tuotanto eivät ole olleet Gummerus Kustannus Oy:lle tuttua. Normaalin käytännön mukaan Pehmeä jänis esiteltiin suurimpien kirjakauppaketjujen ja kirjoja myyvien tavaratalojen sisäänostajille useita viikkoja ennen kirjan painotyön tilaamista, jolloin tekijänimet olisi vielä ollut mahdollista vaihtaa. Kukaan näistä kirja-alan ammattilaisista ei tuonut esiin, että Suomessa on jo kirjailija, jonka nimi on A. A ei ole ns. yleisesti tunnettu kirjailija, jonka maine olisi edistänyt Pehmeä jänis -kirjan myyntiä.

TekijäL 51 §:n toinen tavoite on suojata yleisöä erehtymiseltä. Jotta säännös soveltuisi, on edellytyksenä teosten konkreettinen, selvä sekaantumisvaara. Ensiksi, Pehmeä jänis -kirjan aiheen, nimen ja

esittelytietojen perusteella on selvää, että sen kirjoittajat ovat nimimerkkejä. Toiseksi, A:n teokset Pakko tietää I, II ja III ovat tietokilpailukirjoja (ykl 79.841) ja Hirvittävä ihmi kertoo lapsiperheen arjesta ja lasten huvittavista ilmaisuista, se on luokiteltu Fennicassa asiasanalla lapset ja osa kirjastoista on sijoittanut sen lastenkirjaosastolle. Pehmeän jäniksen sisältönä ovat alatyyliset tai riettaat ilmaisut ja sen kohderyhmänä ovat aikuiset sananmuunnosten harrastajat, joten konkreettista sekoittumisvaaraa A:n kirjoittamiin kirjoihin ei ole.

Gummerus Kustannus Oy oikaisee lausuntopyynnössä esitetyn väitteen, että siltä olisi tiedusteltu, onko Pehmeä jänis -kirjan tekijä A. Väite on väärinkäsitys, joka perustuu Gummerus Kustannus Oy:n kertomaan tietoon ainoasta saadusta tekijänimeä koskevasta kommentista. Erään paikallislehden toimittaja kirjoitti tilatessaan arvostelukappaletta, että hauskana yhteensattumana heidän paikkakunnallaan oikeasti on vaikuttanut A-niminen henkilö, joka on myös kirjoittanut ks. paikallislehteen. Suomessa asuu Väestörekisterikeskuksen mukaan 125 A-nimistä henkilöä.

Vaikka TekijäL 51 §:ssä tarkoitettua sekoittumisvaaraa ei ole olemassa, Gummerus Kustannus Oy on A:n yhteydenoton jälkeen muuttanut teostietokanta Fennicassa olevat Pehmeän jäniksen tekijätiedot hänen toivomuksensa mukaisiksi. Gummerus Kustannus Oy kertoo sitoutuneensa siihen, että mikäli Pehmeä jänis -kirjasta otetaan uusi painos tai kirjasta ilmestyy jatko-osia, toinen tekijänimi vaihdetaan. Myös jälleenmyyjien järjestelmiin on saatu nimitietoihin selvennyksiä, vaikka Suomessa ei ole selkeätä ohjeistusta, miten fiktiivinen tekijänimi olisi ilmoitettava tuotetiedoissa. Tällä hetkellä esimerkiksi kaikkien lausuntopyynnössä mainittujen verkkokauppojen tuotetiedoissa näkyy lisätietona teksti *salanimi*.

Gummerus Kustannus Oy on toimittanut Pehmeä jänis -kirjan tekijänoikeusneuvostolle.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.

Tekijänoikeudesta

TekijäL 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Säännös sisältää esimerkkiluettelon suojattavista teostyypeistä. Tekijänoikeussuojaa saavat esimerkiksi kaunokirjalliset ja kuvataiteen teokset.

Tekijänoikeudessa teoksella tarkoitetaan luonnollisen henkilön henkisen luomistyön tulosta. Teokselta edellytetään, että sitä voidaan pitää tekijänsä itsenäisen luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se niin sanotusti ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Tavanomaisena arviointikriteerinä on pidetty sitä, voisiko kukaan muu samaan työhön ryhtyessään päätyä samanlaiseen lopputulokseen.

Tekijän taloudellisista oikeuksista säädetään TekijäL 2 §:ssä. TekijäL 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, TekijäL 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.

TekijäL 8 § 1 momentin mukaan teos katsotaan julkistetuksi, kun se luvallisesti on saatettu yleisön saataviin.

TekijäL 51 §

TekijäL 51 §:n mukaan kirjallista tai taiteellista teosta ei ole lupa saattaa yleisön saataviin käyttäen sellaista teoksen nimeä tahi tekijän salanimeä tai nimimerkkiä, että teos tai tekijä helposti voidaan sekoittaa aikaisemmin julkistettuun teokseen tai sen tekijään.

TekijäL 51 § suojaa ensinnäkin aikaisemmin julkistetun teoksen nimeä. Säännöksessä kielletään teoksen yleisön saataviin saattaminen nimellä, joka voidaan helposti sekoittaa aikaisemmin julkistettuun teokseen tai sen tekijään.

TekijäL 51 § suojaa myös aikaisemmin julkistetun teoksen tekijän nimeä. Säännöksessä kielletään teoksen yleisön saataviin saattaminen salanimellä tai nimimerkillä, joka voidaan helposti sekoittaa aikaisemmin julkistettuun teokseen tai sen tekijään. Säännös ei estä teoksen yleisön saataviin

saattamista tekijän omalla nimellä, vaikka se voitaisiinkin helposti sekoittaa aikaisemmin julkistettuun teokseen tai sen tekijään.

Tekijänoikeuslain valmistelutöissä todetaan TekijäL 51 §:n tarkoituksena olevan ensi sijassa tekijän suojeleminen hänelle epäedullista tai loukkaavaa sekaannusta vastaan, mutta säännös on samalla omiaan palvelemaan huomattavaa julkista etua. Ehdotettu suoja olisi verrattavissa lainsäätäjän esim. toiminimelle tai tavaramerkille antamaan suojaan (Komiteanmietintö 1953:5. Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin, s. 82).

Oikeuskirjallisuudessa TekijäL 51 §:n on katsottu suojaavan tekijää kilpailevalta menettelyltä ja yleisöä erehtymiseltä. Säännöstä olisi tulkittava ennen muuta tunnusmerkkioikeudellisten periaatteiden mukaisesti (ks. esimerkiksi Pirkko-Liisa Haarmann: Tekijänoikeus ja lähioikeudet, Helsinki 2005 s. 252. Harenko-Niiranen-Tarkela: "Tekijänoikeus - kommentaari ja käsikirja". Porvoo 2006 s. 462).

TekijäL 57 § 1 momentissa säädetään kohtuullisesta hyvityksestä. Joka vastoin tekijänoikeuslakia käyttää teosta, on velvollinen suorittamaan tekijälle kohtuullisen hyvityksen. TekijäL 57 § 2 momentin mukaan jos teosta käytetään tahallisesti tai tuottamuksesta, hyvityksen lisäksi on suoritettava korvaus kaikesta muustakin menetyksestä, myös kärsimyksestä ja muusta haitasta.

TekijäL 57 § 3 momentin mukaan joka muutoin kuin teosta käyttämällä syyllistyy TekijäL 56 a §:n mukaan rangaistavaan tekoon, on velvollinen suorittamaan tekijälle korvauksen rikoksesta aiheutuneesta menetyksestä, kärsimyksestä ja muusta haitasta. TekijäL 51 §:n rikkominen on TekijäL 56 a § 1 momentin 2 kohdassa säädetty rangaistavaksi teoksi.

TekijäL 57 § 2 ja 3 momentissa tarkoitettu korvauksesta on lisäksi voimassa, mitä vahingonkorvauslaissa (412/1974) säädetään (TekijäL 57 § 4 mom.).

Vastaukset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

TekijäL 51 § koskee ainoastaan TekijäL 1 §:ssä tarkoitettuja teoksia.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että A:n julkistetut Hirvittävä ihmi ja Pakko tietää III -teokset sekä Gummerus Kustannus Oy:n Pehmeä jänis -teos ovat TekijäL 1 §:ssä tarkoitettuja kirjallisia teoksia. Tekijänoikeusneuvosto ei ole arvioinut muita lausuntopyynnössä mainittuja kirjoja.

Tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan lausuntopyynnössä on kysymys TekijäL 51 §:n loppuosan tulkinnasta. Lainkohdan mukaisen kielletyn toiminnan edellytyksenä on, että "teos tai tekijä helposti voidaan sekoittaa aikaisemmin julkistettuun teokseen tai sen tekijään".

TekijäL 51 § edellyttää, että teokset tai tekijät voidaan "helposti" sekoittaa toisiinsa. Tekijänoikeusneuvoston toteaa, ettei pelkästään se seikka, että joku toinen on aikaisemmin luonut teoksen samalla nimellä, estä myöhempää tekijää käyttämästä tekijän nimeä nimimerkkinä tai salanimenä.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, ottaen huomioon TekijäL 51 §:n tunnusmerkkioikeudellisen taustan, että säännöksessä tarkoitettu sekaantumisvaara voi syntyä erityisesti sellaisten teosten välille, jotka käsittelevät samoja tai samankaltaisia teemoja tai aiheita taikka ovat suunnatut samalle kohderyhmälle. TekijäL 51 §:n mukaista sekoitettavuutta on arvioitava teoskohtaisesti.

TekijäL 51 § ei edellytä, että myöhemmän teoksen salanimen tai nimimerkin valinnalla on ollut tarkoitus hyötyä aikaisemman teoksen tekijän nimen maineesta tai muusta sellaisesta. TekijäL 51 §:n mukaan riittää, että teos "voidaan" sekoittaa aikaisemmin julkistettuun teokseen tai sen tekijään.

TekijäL 51 §:n soveltamiseen voi vaikuttaa niin ikään teoksen tai sen tekijän nimen tavanomaisuus tai yleinen tunnettuisuus. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että vain epätavanomaisen nimen omaavat tekijät tai yleisesti tunnetut tekijät voisivat vedota TekijäL 51 §:n mukaiseen suojaan.

1. Onko kysymyksessä tekijänoikeuslain 51 §:n rikkominen?

Sananmuunnosten harrastajille lienee selvää, että nimimerkki B on nimisananmuunnos. Koska Pehmeä jänis -teos on kuitenkin saatettu yleisön saataviin suurimpien kirjakauppakettujen ja kirjoja myyvien (verkko)tavaratalojen välityksellä, on sekoitettavuutta tarkasteltava niin sanotun suuren yleisön näkökulmasta.

Tapauksessa Hirvittävä ihmi -teoksen tekijän nimi ja Pehmeä jänis -teoksen tekijän nimimerkki ovat identtiset. Hirvittävä ihmi -teos on julkaistu vuonna 2002. Pehmeä jänis -teos on julkaistu vuonna 2008. Molemmista on kyse sanaleikeistä. Näin ollen tässä konkreettisessa tapauksessa Pehmeä jänis -teoksen tekijän nimimerkki voidaan helposti sekoittaa Hirvittävä ihmi -teoksen tekijän nimeen. Tältä osin on kysymyksessä TekijäL 51 §:n rikkominen.

Pakko tietää III -teoksen osalta sekaantumisvaaraa ei TekijäL 51 §:n edellyttämällä tavalla synny.

2. *Jos tekijänoikeuslain 51 §:ä on rikottu, onko hakijalla oikeus tekijänoikeuslain 57 § 1 momentin mukaiseen hyvitykseen ja mitä seikkoja tulee ottaa huomioon hyvityksen suuruutta arvioitaessa?*

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että TekijäL 57 § 1 momenttia ei sovelleta TekijäL 51 §:n vastaiseen toimintaan. TekijäL 57 § 1 momentin mukainen hyvitysvastavuus syntyy tekijänoikeuslain vastaisesta teoksen käyttämisestä, mistä lausuntopyynnössä tarkoitettussa tilanteessa ei ole kyse.

3. *Onko hakijalla tekijänoikeuslakiin perustuva oikeus vaatia, ettei Pehmeä jänis -teosta enää saateta yleisön saataville? Jollei oikeutta ole, miten ajallisesti jäljempi kirja tulisi merkitä, ettei se olisi sekoitettavissa hakijan tuotantoon?*

TekijäL 56 g §:n mukaan jos joku loukkaa tekijänoikeutta, tuomioistuin voi kieltää häntä jatkamasta tai toistamasta tekoa. Tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan kyseinen säännös ei ole sovellettavissa tapaukseen. TekijäL 51 §:n vastainen toiminta ei ole TekijäL 56 g §:ssä tarkoitettua tekijänoikeuden loukkaamista.

TekijäL 58 § säädetään menettämisseuraamuksesta. Jos teoksen kappale on saatettu yleisön saataviin vastoin TekijäL 51 §:n säännöstä, tuomioistuin voi, sen mukaan kuin katsoo kohtuulliseksi, määrätä, että kappale on hävitettävä tai määrätyn tavoin muutettava taikka se on luovutettava asianomistajalle valmistamiskustannuksia vastaavasta korvauksesta taikka saatettava sellaiseksi, ettei sitä voida käyttää väärin. Mitä TekijäL 58 §:ssä säädetään, ei sovelleta siihen, joka vilpittömässä mielessä on hankkinut omaisuuden tai erityisen oikeuden omaisuuteen.

Tekijänoikeuslaissa ei ole säädetty siitä, miten tekijä tulisi merkitä, ettei TekijäL 51 §:n mukaista sekoittumisvaaraa syntyisi. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että "salanimen", "nimimerkin" tai jonkin muun vastaavan merkinnän liittäminen ajallisesti myöhempään teokseen

on omiaan estämään tekijöiden sekoittumista TekijäL 51 §:ssä säädetyllä tavalla.

Puheenjohtaja

Marcus Norrgård

Sihteeri

Marko Rajaniemi

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Martti Heikkilä, Ismo Huhtanen, Tuula Hämäläinen, Teemu Kalliala, Päivi Liedes, Kirsi-Marja Okkonen, Tytti Peltonen, Maria E. Rehbinder, Risto Ryti, Pekka Sipilä, Katariina Sorvari, Markku Uotila, Martti Virtanen ja Ahti Vänttinen.